

Lejla Hairlahović-Hušić

IDENTITET/I MUSLIMANA U CAZINSKOJ KRAJINI

Univerzitet u Sarajevu
Institut za historiju
Posebna izdanja 14

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
FF–press

Za izdavača

Dr. sc. Sedad Bešlija
Dr. sc. Domagoj Tončinić, izv. prof.

Urednici

Dr. sc. Marijeta Rajković Iveta, izv. prof.
Dr. sc. Ramiza Smajić

Recenzenti

Dr. sc. Dženita Sarač Rujanac
Dr. sc. Tibor Komar, doc.

Lektura

Esmira Dervišević, prof.

Računalni slog

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje naslovnice

Marko Maraković

Naklada

300 primjeraka

Tisak

Grafis d.o.o. Cazin

CIP – Katalogizacija u publikaciji Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo
94(497.6=163.43)

HAIRLAHOVIĆ–Hušić, Lejla

Identitet/i muslimana u Cazinskoj krajini / Lejla Hairlahović–Hušić. –
Sarajevo : Institut za historiju Univerziteta ; Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, 2021. – 344 str. : ilustr. ; 25 cm
Biografija autorice: str. 342–343. – Bibliografija: str. 325–341 ;
bibliografske i druge bilješke uz tekst. – Summary.

ISBN 978–9958–649–45–5 (Institut za historiju Univerziteta)
ISBN 978–953–175–935–9 (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

I. Hušić, Lejla Hairlahović- vidi Hairlahović–Hušić, Lejla

COBISS.BH-ID 46581766

Tisak ove knjige finansijski je pomoglo Ministarstvo znanosti i obrazovanja
Republike Hrvatske i Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu.

UNIVERZITET U SARAJEVU – INSTITUT ZA HISTORIJU
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Lejla Hairlahović-Hušić

IDENTITET/I MUSLIMANA U CAZINSKOJ KRAJINI

Sarajevo, Zagreb, 2021.

Sadržaj

UREDNIČKI PREGOVOR	7
ZAHVALE	15
1. UVOD	17
1.1. Uvod u problematiku i kompleksnost identiteta muslimana u Cazinskoj krajini	18
1.2. Ciljevi i hipoteze istraživanja.....	21
1.3. Izvori i metodologija istraživanja	22
1. 4. Pojašnjenje terminologije i struktura rada.....	26
2. TEORIJSKI PRISTUP ISTRAŽIVANJU IDENTITETA I MIGRACIJA	28
2.1. Regija i regionalizam	29
2.2. Etnos i etnicitet.....	29
2.3. Kultura i simboli identiteta.....	32
2. 4. Identitet/i.....	33
2.5. Migracije	39
2.6. Dosadašnja istraživanja (identiteta stanovništva) Cazinske krajine.....	41
3. CAZINSKA KRAJINA U BOSNI I HERCEGOVINI: HISTORIJSKI KONTEKST	42
3.1. Pojam Cazinske krajine.....	42
3.2. Cazinska krajina prije i neposredno pred dolazak Osmanlija.....	47
3.3. Cazinska krajina u osmanskom periodu	56
3. 4. Cazinska krajina u austrougarskom periodu	60
3.5. Cazinska krajina u Prvom svjetskom ratu	74
3.6. Cazinska krajina između dva svjetska rata.....	76
3.7. Cazinska krajina u Drugom svjetskom ratu.....	81
3.8. Period nakon Drugog svjetskog rata u Bosni i Hercegovini i samoj Krajini.....	88
3.9. Rat 1992–1995 godine	92
3.10. Cazinska krajina – izazovi današnjice	98

4. KAKO SU NASTALI SUVREMENI BOŠNJACI?	99
4.1. U potrazi za priznanjem identiteta: od muslimana do Bošnjaka (od 1948. do danas)	99
4.2. (Ne)mogućnosti izjašnjavanja na popisima stanovništva od 1948. do 2013. godine	114
5. ULOGA TRADICIJSKE KULTURE U FORMIRANJU IDENTITETA	122
5.1. Odnosi u obitelji	123
5.2. Uloga i položaj žene	126
5.3. Školovanje.....	137
5.4. Kult <i>did</i> a, kult hodže, kult <i>komšiluka</i> i kult <i>vire</i>	141
5.5. Običaji i vjerovanja muslimana u Cazinskoj krajini	148
5.6. Epska pjesma i govor	163
6. IDENTITETI MUSLIMANA U CAZINSKOJ KRAJINI.....	166
6.1. Bošnjački identitet muslimana Cazinske krajine	166
6.2. Krajiški identitet muslimana Cazinske krajine	197
6.3. Uloga religije u izgradnji identiteta muslimana u Cazinskoj krajini... ..	235
6.4. Identiteti neshvaćenog iseljništva Cazinske krajine	271
7. ZAKLJUČAK	311
7.1. Perspektive	320
Identity/ies of muslims in the Cazin Border Area.....	321
POPIS LITERATURE	325
Mrežni izvori	337
Časopisi.....	341
Neobjavljeni rukopisi	341
BIOGRAFIJA AUTORICE	342

Urednički predgovor

Knjiga *Identitet/i muslimana Cazinske krajine* autorice Lejle Hairlahović-Hušić nastala je kao disertacija na doktorskom studiju Etnologije i kulturne antropologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Republika Hrvatska. Istraživanje za doktorsku disertaciju autorica je provodila šest godina i pisanje rada dovršila u ljeto 2020. godine pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Marijete Rajković Iveta, ujedno i jedne od suurednica ovog izdanja.

Na sjednici Vijeća Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, održanoj 21. listopada 2020., imenovano je povjerenstvo za ocjenu dokorskog rada u sastavu: doc. dr. sc. Tibor Komar (etnolog i kulturni antropolog) i izv. prof. dr. sc. Marijeta Rajković Iveta (etnologinja i kulturna antropologinja i povjesničarka), oboje s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te povjesničarka dr. sc. Dženita Sarač Rujanac, naučna saradnica Instituta za historiju Univerziteta u Sarajevu iz Bosne i Hercegovine. Povjerenstvo je 26. studenoga 2020. godine podnijelo *Izvještaj o ocjenjivanju dokorskog rada*, a nakon detaljne ocjene, donijelo je *Mišljenje i prijedlog* koji prenosimo u cijelosti:

„Doktorandica Lejla Hairlahović-Hušić provela je originalno naučno istraživanje identiteta muslimanskog stanovništva Cazinske krajine. Riječ je o izrazito relevantnoj i aktualnoj temi koja nadilazi postojeće naučno saznanje iz područja etnologije i kulturne antropologije i čiji rezultati utemeljeno ukazuju na kompleksnost i višedimenzionalnost identitetskih procesa i to na historijski kompleksnom graničnom području. Istraživanje se temelji na brojnim izvorima: vlastitoj građi prikupljenoj terenskim istraživanjima, analizi historijske arhivske građe i medijskog diskursa, fotografijama, demografskim podacima, analizi eseja maturanata srednjih škola itd. Vrijednost rada je i u doktorandičinom pristupu temi, multilokalnom istraživanju i odabiru sagovornika. Osim domicilnog stanovništva, intervjuirala je iseljenike koji žive i rade u Sloveniji, Švicarskoj i Sjedinjenim Američkim Državama. Njihovim uključivanjem proširila je saznanje na koji način migracije utiču na kulturu i identitet te kroz življena iskustva analizirala poimanja promjena koje su nastale zbog napuštanja jednog prostora i naseljavanja u drugi. Centralno mjesto u šestogodišnjem te-

renskom istraživanju daje glasovima sagovornika. Problematici teme značajno je doprinijela primijenjena autoetnografska metoda koja je uveliko osigurala sistematičnost istraživane teme te utemeljenost rasprava. Istraživanje je provedeno u skladu s etičkim smjernicama etnologije i kulturne antropologije i naučnog rada.

Nakon uvida u historijski kontekst istraživanog prostora (od razdoblja ranog novog vijeka), u fokusu rada jeste razdoblje od 1948. godine do danas. U radu su prikazani uticaji Osmanskog Carstva i Austro-Ugarske Monarhije, historijski, politički i ekonomski kontekst tokom 20. stoljeća, čime je napravljen okvir za istraživanje i tumačenje identiteta. Muslimansko stanovništvo prvi put, u smislu narodnosti, moglo se izjasniti kroz etnonim Musliman 1971. godine. Godine 1993. on je zamijenjen etnonimom Bošnjak. Istraživanje pokazuje da je i on pod velikim uticajem religijske pripadnosti, a zbog historijskog naslijeđa, ratova i međubošnjačkog sukoba i danas postoje sporovi oko njega i neprihvatanje kod dijela stanovništva, posebno iseljenika kod kojih je ovaj identitet u velikoj zavisnosti od uzroka i vremena migracija. Kod iseljenika kao i stanovništva koje živi na prostoru Cazinske krajine, posebno je naglašen regionalni identitet – Krajišnici. Kazivači ga jasno ocrtavaju, s njim se identificiraju i naglašavaju da ih i Drugi tako prepoznaju. Istraživanje pokazuje da je za istraživano stanovništvo upravo regionalni identitet, koji se počeo formirati u osmanskome razdoblju, primordijalan. Osim što je doktorandica u radu pokazala zavidno poznavanje teorijske osnove (o nacionalnim, regionalnim, višestrukim, lokalnim identitetima), izvornost rada i posebnost istraživanja vidljivi su u redefiniranju teorija o identitetima (s posebnim osvrtom na nesaglasnost oko etnonima Bošnjak i značenje regionalnog identiteta) te u predodčenim rezultatima analize građe. Rezultati istraživanja pokazuju izrazitu kompleksnost i višedimenzionalnost predmeta istraživanja, što je posebno vidljivo kroz prepoznavanje i analizu ključnih uticaja na konstrukcije i izjašnjavanje pojedinim identitetima, prisutnost višestrukih identiteta te stvaranje granica između zajednica: lokalne, državne i preko državnih razina. To su npr. važnost historijskog naslijeđa, tradicijske kulture, ‘muslimanskog’ načina života i običajnih praksi koje se prenose unutar porodice te, u većoj ili manjoj mjeri, transformiraju i prakticiraju u savremenom kontekstu.

Zaključno, kroz uspješno provedeno terensko istraživanje, iscrpnim istraživačkim pristupom i spretnim suočavanjem saznanja različitih disciplina u okviru ove iznimno kompleksne teme, pitanjima nacionalnog i regionalnog identiteta, prepletenim s religijskim identitetom, doktorandica se prihvatila zahtjevnog zadatka da sve to istraži na historijski, a u skladu s tim, politički, društveno i kulturno kompleksnom prostoru kao što je Bosna i Hercegovina, a posebno Cazinska krajina. Sistematičnom i utemeljenom obradom teme doktorandica je pokazala odlično poznavanje i razumijevanje teorije i metodologije, a kombiniranjem više metodoloških tehnika, odgovarajućim korištenjem terminologije, kao i izvornim naučnim doprinosom u području istraživanja etnologije i kulturne antropologije, pokazala je kompetentnost i sposobnost samostalnoga bavljenja naučnim radom.

Na temelju svega prethodno navedenog, stručna komisija pozitivno ocjenjuje doktorski rad *Identitet/i muslimana u Cazinskoj krajini* doktorandice Lejle Hairlahović-Hušić te u skladu s ocjenom predlaže Fakultetskom vijeću Filozofskoga fakulteta da pristupnicu uputi na daljnji postupak za sticanje akademskog stepena doktora nauka u području humanističkih nauka, polje etnologija i antropologija, grana etnologija.“

Ovaj izvještaj i ocjenu prihvatilo je Vijeće Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju, Vijeće Poslijediplomskog studija Filozofskog Fakulteta te u konačnici Vijeće Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Nakon ovoga trebala je uslijediti javna odbrana doktorske disertacije. Nažalost, 2020. godine cijeli svijet zahvatila je pandemija COVID-a19, virusa od kojeg se razboljela te ubrzo preminula i doktorandica Lejla Hairlahović-Hušić ne dočekavši datum javne odbrane doktorata.

Budući da nije održana odbrana doktorata, proces sticanja akademskog stepena doktora nauka u području humanističkih nauka, polje etnologija i antropologija, grana etnologija, zbog smrti doktorandice prekinut je i ne postoji pravna mogućnost da joj se posthumno dodijeli to zvanje.

Kao i u svaki doktorat, tako je i u ovaj uloženo iznimno puno truda, znanja, volje i upornosti, čega Lejli Hairlahović-Hušić nije nedostajalo. S obzirom na njena prethodna obrazovanja, profesorice engleskog jezika i književnosti, zatim magistricе interdisciplinarnih evropskih studija, da bi istraživala svoju Ca-

zinsku krajinu, upustila se u nove prekogranične izazove u Republiku Hrvatsku na doktorski studij etnologije i kulturne antropologije budući da takav studij ne postoji u Bosni i Hercegovini. Doktorandica se nije bojala izazova, sve je izvrsno svladala, provela originalno naučno istraživanje i dovršila doktorat. Svojem suprugu Jasminu Hušiću i mentorici pri dovršetku rada izrazila je plan i želju da se doktorat objavi. Vrijednost i jedinstvenost njezina doktorata prepoznali su znanstvenici s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, članica Povjerenstva za ocjenu doktorata dr. sc. Dženita Sarač Rujanac s Instituta za historiju Univerziteta u Sarajevu i direktor instituta dr. sc. Sedad Bešlija. Naše dvije institucije i autoričin suprug, nositelj autorskih prava neobjavljenog rukopisa doktorske disertacije, potpisali su sporazum o suizdavaštvu koji je rezultirao objavom ove knjige/doktorata.

Osim što ova knjiga ima neupitnu naučnu važnost, posebno bismo naglasile da je njena vrijednost višegodišnje terensko istraživanje te što u njoj možemo čitati svjedočanstva, tumačenja promjena, doživljaje, interpretacije i razmišljanja samih ljudi, stanovnika Cazinske krajine, ali i iseljenika, čije je povjerenje autorica uspjela pridobiti. Tema savremenih identiteta stanovnika Cazinske krajine je iznimno istraživački osjetljiva. Kroz etnografiju pojedinačnog, cilj rada je bio istražiti „odozdo“, analizirati življena iskustva pripadnika istraživačke zajednice, analizirati i interpretirati transformaciju identifikacijskih praksi od sredine 20. stoljeća do danas. Istraživanje pokazuje da zbog historijskog naslijeđa, sukoba i ratova postoje prijeponi oko nacionalnog izjašnjavanja, posebice oko nacionalnog identiteta – Bošnjaci koji je pod velikim uticajem religijske pripadnosti i međubošnjačkog sukoba. Neki ljudi koje je autorica htjela intervjuirati bojali su se govoriti. Neki su joj dali intervju i, nakon što ih je transkribirala pa i analizirala podatke, predomislili su se, jer, kako su objasnili, iako bi im u radu sakrila identitet, bojali su se da ih ipak neko ne bi prepoznao te su povukli svoje kazivanje. Autorica je poštovala etiku etnoloških i kulturnoantropoloških istraživanja da naši kazivači/sagovornici u svakom trenu istraživanja mogu odustati te je izostavila njihova kazivanja, no nije se bojala dalje istraživati i pisati.

Da bismo razumjeli (savremene) identitete, od 1948. godine naovamo, što je razdoblje koje je u fokusu ovoga rada, doktorandica je temi pristupila interdis-

ciplinarno i u smjeru historije. Analizirala je i kratko prikazala historijski, politički i privredni kontekst Bosne i Hercegovine s naglaskom na Cazinsku krajinu. Obradila je razdoblje od Osmanskog Carstva, Austro-Ugarske Monarhije, Jugoslavije pa do danas. Autoričini rezultati utemeljeno ukazuju na kompleksnost i višedimenzionalnost identitetskih procesa na historijski kompleksnom graničnom području kao što je njezin zavičaj, Cazinska krajina, na kojem su se mijenjale državne/političke granice, a u skladu s njima i društveno-privredni sistemi, pravni ustroji, (ne)mogućnosti izjašnjavanja. Riječ je o izjašnjavanju muslimanima (s malim i velikim slovom 'm/M'), Bošnjacima, Krajišnicima, Bosancima. Za identifikacijske procese Krajišnika, osim historije, veliku ulogu ima tradicijska kultura, „muslimanski” način života, uvjeti seoskog i gradskog života, vrijednosti i običajne prakse koje se prenose unutar obitelji i obrazovanjem, čije transformacije autorica dijahronijski prikazuje. Na ovaj način autorica svojim pristupom nadilazi etnološke i kulturnoantropološke pristupe istraživanju i ulazi u područje nove socijalne historije.

Da je ovaj doktorat imao javnu odbranu, ona bi uključila pitanja Povjerenstva za ocjenu rada, pitanja drugih prisutnih naučnika kao i javnosti i sigurno bi se razvila zanimljiva i opsežna diskusija. Nakon odbrane doktorandica bi imala mjesec dana za konačnu predaju doktorata. Da je nakon toga odlučila objaviti doktorat kao knjigu, s vremenskim odmakom i u konsultacijama s recenzentima, možda bi, a to se uglavnom događa s naučnim radovima, još neke dijelove mijenjala, doradivala, dopunjavala i sl. Nažalost, ovakav uobičajen slijed objave rada nije bio moguć.

Međutim, nesumnjivo je da će ova knjigu doći u ruke čitaocima različitih naučnih provenijencija, različitih interesa i predznanja. Možda će nekima pojedina objašnjenja biti suvišna, a nekima će ih nedostajati. Važno je istaknuti da se autorica uhvatila ukoštac s temom identiteta stanovnika Cazinske krajine koji su neodvojivi od religije i historije. To je iziskivalo dodatni naučni senzibilitet i širinu da se slika identiteta istraživanog dijela stanovništva ne bi iskrivila u očima čitalaca ili samih pripadnika islamske zajednice. Kod ovakvih tema se i inače isprepliću socijalna historija, etnologija i kulturna antropologija, ali u cjelokupnoj Bosanskoj krajini, u što spada i Cazinska krajina čiju okosnicu čine Cazin i okolna mjesta, priča o identitetu je ukorijenjena u posebnom mentali-

tetu stanovništva koji se iskristalisao u karakterističnim društveno-političkim okolnostima života u krajiškim prostorima u razdoblju ranog novog vijeka, pa i prije. Ako tome pridodamo činjenicu da je Bosanska krajina kao paradigma serhata Bosne nastala u osmanskoj državi u kojoj je milletski sistem počivao na religijskoj pripadnosti te da su kasnija nacionalna imenovanja na Balkanu dovela do promjene etnonimskih značenja i terminoloških prerastanja, onda je jasno da je i slika muslimanskog identiteta postala mozaična i višeslojna. Vođena različitim doživljajima (savremenog) identiteta kod svojih kazivača, autorica se opredijelila da i samim naslovom rada pred čitaocem stavi povod za razmišljanje da li se ovdje radi o jednom ili više identiteta.

S formalne strane, jasno je da u svom dotjerivanju rukopis nije doživio finalizaciju od strane autorice. Zbog kompleksnosti teme općenito i etnološkog fokusa na identitet muslimana jedne mikrobalkanske i bosanskohercegovačke sredine, u razdoblju od druge polovine 20. stoljeća do danas, historičari će primijetiti da je došlo do određenog nesrazmjera u obradi razvojnih etapa tog/tih identiteta. To je uvjetovano najvećim dijelom zbog složene slike historijskih dešavanja i različitih ili nikakvih dosadašnjih naučnih interpretacija pojedinih religijskih, nacionalnih ili tradicijskih elemenata na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine, pa i same Cazinske krajine. Dakle, iako je doktorski rad autorice Hairlahović-Hušić, s obzirom na postavljene ciljeve rada sustavno etnološki i kulturnoantropološki istražena tema, s druge strane možemo ga smatrati i polazištem za brojne druge istraživačke teme, posebice za historičare i/ili etnologue koji se bave starijim razdobljima, koji će koristiti druge izvore i drugačiji metodološki pristup, u smjeru historijske antropologije. Nove istraživačke teme otvaraju se i zahvaljujući slikovitim kazivanjima kao svjedočanstvima različitih religijskih tumačenja, prakticiranja i samih doživljaja intervjuiranog lokalnog stanovništva. To dalje vodi i do mogućnosti analize sinkretističkih elemenata u navikama, tradiciji i postupcima kao što je npr. prisutno salijevanje strave (*straha*), pri čemu se sigurno prostor Cazinske krajine ne može posmatrati bez šireg konteksta i izolovano u odnosu na cijeli bosanskohercegovački prostor. Migracije muslimanskog stanovništva na to područje i s njega praktično su iste narode učinile domicilnim u narednim stoljećima i u okolnom prostoru poput primjerice Prijedora. Svi oni su baštinili svoje običaje, navike, način od-

goja, sklonost određenoj onomastici, privrženost vjeri i sl., a to je sve uticalo na stvaranje podidentitetskih vrsta. Stoga se nadamo da će ovaj rad potaknuti istraživanja drugih regija i mikrohistorija Bosne i Hercegovine.

I u hrvatskoj i u bosanskoj nauci još uvijek su rijetka istraživanja koja spajaju više nauka i naučnih disciplina, posebice što se etnologija i kulturna antropologija ne mogu studirati u Bosni i Hercegovini niti na preddiplomskoj razini studija. Ovaj rad se temelji na etnološkim intervjuima ili, kako to historičari nazivaju, metodi usmene/narativne povijesti. Iako je primarno etnološki i kulturnoantropološki, on doprinosi historijskim područjima istraživanja kao što su povijest mentaliteta (posebice regionalnog), povijest svakodnevice, povijest obitelji, rodna povijest itd. Jedan od zanimljivih primjera je crtica kod sklapanja braka iz koje se može jasno uočiti u kolikoj mjeri i na koji način su kazivači primjenjivali neke šerijatske propise i zabrane u praksi i kako su ih tumačili. U kazivanjima tako nailazimo npr. na realizaciju „ilmi habera“, svojevrsnog uvjerenja kojim imam kao matičar garantira da nema prepreka da se neko oženi ili uda, ali u radu imamo objašnjenje kazivačice da je njezin brak bio ugovoren i da svog supruga prije braka nije poznavala. Kao dokaz daje autorici pismo koje je u ime njezina oca pisao hodža njezinom budućem suprugu. Kada bi istraživač naišao na ovo pismo, bez kazivanja kazivačice, sasvim bi ga drugačije tumačio. Kazivačica, ustvari, ne zna da se ovdje radi o prvim koracima u šerijatnom utemeljenoj i tradicionalno uobičajenoj proceduri za koju je posrednički zadužen lokalni imam prije imama-matičara. Dokumenti poput ovog pisma potvrđuju i koliko su za istraživanja važni ovakvi lični i porodični arhivi, kao i autoričinu sposobnost da prepozna zanimljive detalje iz prakse življenja na tom području za što nije mogla imati sveobuhvatnu iskustvenu podlogu. Ovakvi momenti pokazuju potrebu interdisciplinarnosti budućih istraživanja, bez koje se ni pitanje nacionalnog identiteta ne može zaokruženo sagledati.

Kako rukopis ovog doktorata ne bi ostao u računarima (doktorandice i članova povjerenstva za ocjenu rada) i tako ostao nedostupan javnosti, uredništvo se potrudilo da napravi svoj posao. Uglavnom tekst je tehnički uređen na način da se ne narušiti autoričin osnovni tekst i zaključci do kojih je došla.

Budući da je doktorat pisan na bosanskom jeziku i da knjiga izlazi u suizdavaštvu dvije naučne institucije iz dvije države te da će se čitati u različitim

državama, nastojali smo sve manje poznate riječi i izraze s bosanskog jezika, posebice vezane uz islam, pojasniti u zagradama kako bi tekst bio razumljiv što širem krugu čitalaca i izvan Bosne i Hercegovine. Kao što je to praksa u etnološkim i kulturnoantropološkim istraživanjima, sva kazivanja ostavili smo u izvornom obliku.

Lektura ovog doktorskog rada bila je iznimno zahtjevan posao zbog prirode i obima same građe i raznovrsnosti njenoga porijekla. Slijedeći ideju očuvanja bogatstva jezika podneblja i ljudi kojima se rad bavi, a pri tom znajući da su višestrukosti svojstvo bosanskog jezika na svim nivoima njegove strukture, u slučajevima koji su podrazumijevali izbor između sinonimskih parova ili dubletnih oblika, prema ranijem dogovoru s autoricom Lejlam Hairlahović-Hušić, a poštujući normu standardnog bosanskog jezika, u radu su prisutne one varijante koje su uobičajene u domaćoj praksi i istovremeno bliske hrvatskom standardnom jeziku, pri čemu su tada autorica i lektorica uvažavale mjesto buduće odbrane rada. Na tom principu se ostalo i prilikom pripreme izlaska ove knjige.

Zahvaljujemo lektorici, profesorici Esmiri Dervišević, koja je lektorirala doktorat i što je još jednom napravila redakturu lekture za pripremu ovog izdanja.

Posebno zahvaljujemo povjesničaru prof. Pavelu Scheufleru iz Češke, vlasniku fotografija carskog fotografa Rudolfa Brunera-Dvořáka (1864-1921) koji je početkom 20. stoljeća boravio u Cazinu. Gospodin Scheufler nam je ljubazno ustupio fotografije za korištenje u ovoj knjizi.

U Zagrebu i Sarajevu, rujna 2021. godine.

Urednice:

Dr. sc. Marijeta Rajković Iveta, izv. prof.

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju,
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Dr. sc. Ramiza Smajić

Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu

ZAHVALE

Veliku zahvalnost dugujem svojoj mentorici dr. sc. Marijeti Rajković Iveta, izv. prof. koja mi je bila velika podrška i pomoć pri izradi doktorske disertacije.

Neizmjernu zahvalnost dugujem svojim roditeljima, Hatidži i Huseinu, svom mužu Jasminu, bratu Kemalu, njegovim Azri i Umi, za sve godine podrške i ljubavi koje su mi pružili.

Zahvalnost dugujem i svim ostalim članovima obitelji i svojim prijateljima. Posebnu zahvalnost dugujem svim učesnicima u istraživanju i svima koji su na bilo koji način dali doprinos ovom radu.

Identity/ies of muslims in the Cazin Border Area

Summary

Cazinska Krajina (the Cazin Region) is an area located in the northwestern part of Bosnia and Herzegovina. The region does not have an administratively established border, but according to the general perception of the population, it includes the area of the city of Cazin and the municipalities of Bužim and Velika Kladuša. The cultural and historical area subject to research belongs to the Una-Sana Canton, which is part of the Federation of Bosnia and Herzegovina, one of the two entities in Bosnia and Herzegovina. The population of Cazinska Krajina has a sense of belonging to the area and perceive boundaries within that area, but also outside of it. The majority of the population follow the religion of Islam.

The aim of the research is to investigate different identities of the Islamic population in the area of Cazinska Krajina for the period from the second half of the 20th century to present day. The objective within this aim was to analyze and interpret the determinants of identity and practices in identification processes and to answer the following questions: who were and who are the inhabitants of the region today, how do they declare, and who do they perceive as the Others. In order to better understand everyday life and mutual relations in Cazinska Krajina, a historical and cultural context of the researched area is presented.

Through the ethnography of the individual, the research sought to explore and present the experiences of members of the research community, as well as to present their identification practices. Based on the qualitative methodology, the methods of field research, participant and non-participant observation and semi-structured interview were used, and the interpretation of the text with the essay question was carried out. Since I belong to the community that is the focus of the thesis – the inhabitants of Cazinska Krajina, this research is also autoethnographic.

The most important source of data used is the ethnological area which I visited on several occasions from 2014 to 2020. In the field I used a semi-structured interview and tried to get an insight into experiences of the interlocutors while spending time with the narrators observing their activities. There were 36 interlocutors who differed in terms of gender, age, location within the Cazinska Krajina, and their respective level of education. All narrators are of the traditional Muslim background and have Muslim names and surnames as the primary symbol of identification. Apart from Cazinska Krajina, the research was also conducted among emigrants from Cazinska Krajina who left their homeland due to the war or economic issues. The emigrants who were interviewed had emigrated to Slovenia, Switzerland and the United States.

The research showed that the Muslims of Cazinska Krajina have multiple identities, and the identification ranges from the family, local and regional level to the ethnic and national level. All identities were understandable and complementary to the interlocutors. One of the most significant and complex identities in the research is ethnic identity. Ethnic classification of Cazinska Krajina inhabitants was based on census, including data from the census of 1948 to the last census in 2013, but also on the basis of the personal views of the interlocutors. In the period covered by the research, the Islamic population in Bosnia and Herzegovina had several options to choose from when declaring themselves, and only in 1971 could they declare as Muslims in terms of ethnicity. The widely accepted ethnonym Muslim was replaced by the ethnonym Bosniak during the war in Bosnia and Herzegovina (1992-1995). The change took place at a 1993 session of the Bosniak Parliament. Based on the views expressed by the interlocutors, it can be concluded that the controversy over this ethnonym has lasted since its introduction. It is important to note that the ideological and political split between Alija Izetbegović (the first president of the Republic of Bosnia and Herzegovina and leader of the Party of Democratic Action) and Fikret Abdić (founder of the food giant *Agrokomerc*, former member of the Party of Democratic Action and ideological creator of the Autonomous Province of Western Bosnia whose army was the opponent of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina during the last war in Bosnia and Herzegovina) had great repercussions for the inhabitants of Cazinska Krajina.

Namely, Fikret Abdić resolutely rejected the introduction of the ethnonym *Bosniak* and those who supported his ideas and views rejected that ethnonym. The research showed that the ethnonym *Bosniak* was easily accepted by the inhabitants of *Cazinska Krajina* who supported the idea of the Republic of Bosnia and Herzegovina, while the inhabitants who supported the idea of the Autonomous Province of Western Bosnia propagated by Fikret Abdić had and still have a lot of resistance to accepting the ethnonym. Some of the interlocutors declare as *Bosniaks* in order not to lose certain civil rights because according to the Constitution of Bosnia and Herzegovina, there are three constituent peoples in Bosnia and Herzegovina: *Bosniaks*, *Serbs* and *Croats*. Therefore, although it is stated that these three peoples live together with the others, the civil rights are guaranteed to constituent peoples, while those who do not declare as one of the constituent people, are thus deprived of certain rights. It is important to point out that religious affiliation is strongly ingrained in the ethnic identity. Religious identity is at the core of ethnic identity and one could speak of a strong religious-ethnic identity. However, qualitative field research shows that religious Muslim and *Bosniak* identities do not have to mean the same thing since there are interlocutors from traditional Muslim background who declare as *Bosniaks* and atheists. The interlocutors are aware of the borders of the region and identify with the regional identity as *Krajisniks*, which has strong foundations in the cultural and historical heritage, and emphasize that other inhabitants of Bosnia and Herzegovina acknowledge them precisely by that identity. Regional identity occupies an important place within the multiple identities of the inhabitants of *Cazinska Krajina* and they tend to stress the borders with those outside their borders, but also to emphasize their local specifics, that is, the characteristics by which they differ within *Cazinska Krajina* itself (*Cazin*, *Velika Kladuša*, *Bužim*). The regionalism of the of *Cazinska Krajina* Muslims is reflected in the sense of superiority compared to their surroundings in Bosnia and Herzegovina, but also outside Bosnia and Herzegovina. Living in a common territory and having a common past have created special relations and connections which influenced the formation of the *Krajina* mentality. The views of the interlocutors, as well as the events in *Cazinska Krajina*, have been influenced by significant events such as changing ethnonyms, migration, the

Cazin Rebellion and the Autonomous Province of Western Bosnia. The Krajina mentality plays a major role in emphasizing the Krajina/regional identity, and interlocutors identified the most important determinants as: determination, distrust, attachment to one's faith, loyalty, and readiness to fight against the enemy and against injustice. Taking into account the research results, it can be concluded that the regional identity is primordial for the Muslims of Cazinska Krajina and that it is the least problematic one. A number of political and ideological occurrences have had an impact on ethnic identification. Regional identification is in a constant process of confirming borders, emphasizing positive traits, stereotyping, etc.

Not only the interlocutors living in Cazinska Krajina are in constant processes of identification, but an increasing number of emigrants are also going through such processes. The dynamic identification processes that emigrants from Cazinska Krajina go through are conditioned by the causes of migration (economic migrants and refugees), the time when they emigrated (1970s to the present), their attitude towards the homeland, weakening ties with homeland, promoting homeland and homeland culture abroad, and by changing attitudes towards return. Based on research, I came to the conclusion that emigrants have specific transnational and cross-border activities and practices. The interlocutors considered themselves Krajisniks (regional identity) and Bosnians (as a type of civic-territorial identity), Muslims (religious identity), while stating different reasons for (non) acceptance of declarations as Bosniaks.

Finally, the research has shown the importance of the historical, cultural, political and other contexts of a particular region such as Cazinska Krajina, which have a major impact on the acceptance and implementation of decisions and policies at the ethnic, regional and religious levels.

Key words: *Muslims of Cazinska Krajina, Cazinska Krajina, identities, emigration, muslims, Muslims, Bosniaks, Krajisniks*

S bosanskog jezika na engleski prevela Lejla Hairlahović-Hušić.

POPIS LITERATURE

- ABAZOVIĆ, Dino. 2006. *Za naciju i Boga: sociološko određenje religijskog nacionalizma*. Sarajevo: Magistrat.
- ABU-LUGHOD, Lila. 1991. „Writing against culture“. U *Recapturing Anthropology. Working in the Present*, ur. R. G. Fox. Santa Fe, NM: School of American research Press, 137–162.
- ALTHABE, Gérard, Jacques CHEYRONNAUD i Beatrix Lé WITA. 2002. „Propitivanje drugoga“. U *Drugi i sličan: pogledi na etnologiju suvremenih društava*, ur. Martine Segalen. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 69–78.
- ANDERSON, Benedict. 1990. *Nacija: zamišljena zajednica. Razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma*. Zagreb: Školska knjiga.
- ANIĆ, Šime, Nikola KLAJIĆ i Željko DOMOVIĆ. 1999. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Sani-plus.
- AUGÉ, Marc. 2002. „Bliski drugi“. U *Drugi i sličan: pogledi na etnologiju suvremenih društava*, ur. Martine Segalen. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 25–42.
- BAJRIĆ, Azra. 2004. *Cazin*. Cazin: Općina Cazin: Dom kulture.
- BAJRIĆ, Halid. 2010. *Stijena i okolina od najstarijih vremena do danas*. Bihać: Arhiv Unsko-sanskog kantona.
- BAGARIĆ, Petar. 2011. „Dug povratak domu. Migrantsko iskustvo domova, odlazaka i povrataka“. U *Mjesto, nemjesto: Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture*, ur. Čapo Jasna i Gulin Zrnić Valentina. Zagreb: Biblioteka Nova etnografija, 353–371.
- BALORDA, Jasna. 2009. *Preživjeti genocid: analiza postratnih etničkih identiteta Bošnjaka*. Sarajevo: Maunagić (Biblioteka razmeđa).
- BANAC, Ivo. 2011. „Bošnjaci, komunizam i njegovo naslijeđe“. U *Godišnjak BZK Preporod*, ur. Esad Zgodić. Sarajevo: Bošnjačka zajednica kulture Preporod, 108–115.
- BANOVAC, Boris. 1997. „Modernizacijski procesi i oblici teritorijalne pripadnosti“. *Društvena istraživanja*, vol. 6/1, (27):23–48.
- BANOVAC, Boris, Robert BLAŽEVIĆ i Željko BONETA. 2004. „Modernizacija (i/ili eu-ropeizacija) hrvatske periferije – primjeri Istre, Like i Gorskog Kotara“. *Revija za sociologiju*, vol. 35/3–4:113–141.

- BARNARD, Alan. 2000. *History and Theory in Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BARTH, Fredrik, ur. 1969. *Ethnic Group and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. Boston: Little Brown & Co.
- BARTH, Fredrik. 1994. „Enduring and Emerging Issues in the Analysis of Ethnicity“. U *The Anthropology of Ethnicity. Beyond 'Ethnic Groups and Boundaries'*, ur. Hans Vermulen i Cora Govers. Amsterdam: Het Spinhuis Publishers, 11–32.
- BARTH, Fredrik. 2000. “Boundaries and Connections”. U *Signifying identities: anthropological perspectives on boundaries and contested values*, ur. Anthony P. Cohen. London: Routledge, 17–36.
- BEĆIROVIĆ, Denis. 2008. „O položaju Islamske vjerske zajednice u Kraljevini Jugoslaviji (1929–1941)“. *Historijska traganja*, vol. 2:191–208.
- BEGOVIĆ, Mehmed. 1938. *Muslimani u BiH*. Beograd: Biblioteka Politika i društvo.
- BELAJ, Marijana. 2003. „Propitivanje religijskog identiteta na primjeru Istre“. *Studia Ethnologica Croatica*, vol. 14/15: 55–67.
- BIJEDIĆ, Šukrija. 1957. *Ratne slike iz Cazinske krajine*. Sarajevo: Svjetlost.
- BOJM, Svetlana. 2005. *Budućnost nostalgije*. Beograd: Geopoetika.
- BOŠKOVIĆ, Aleksandar. 2010. *Kratak uvod u antropologiju*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- BOUGAREL, Xavier. 2009. „Od „muslimana“ do „Bošnjaka“: pitanje nacionalnog imena bosanskih muslimana“. U *Zbornik radova: Rasprave o nacionalnom identitetu Bošnjaka*, ur. Husnija Kamberović. Sarajevo: Institut za istoriju, 117–137.
- BRETTELL, Caroline B. i James F. HOLLIFIELD. 2014. „Introduction“. U *Migration Theory: Talking across Disciplines*, ur. Brettell, Caroline B., Hollifield, James F. London: Routledge, New York: Taylor and Francis Group, 1–36.
- BRINGA, Tone. 2009. *Biti musliman na bosanski način: identitet i zajednica u jednom srednjobosanskom selu*. Sarajevo: Šahinpašić.
- CLIFFORD, James. 1992. „Uvod: parcijalne istine“. *Dometi*, vol. 3–4:103–117.
- COHEN, Anthony. 2001. *The Symbolic Construction of Community*. London & New York: Routledge.
- ČAPO, Jasna. 2011. „Dvadeset godina poslije. Stvaranje doma u kontekstu prisilno raseljenih osoba“. U *Mjesto, nemjesto: Interdisciplinarna promišljanja prostora*

- i kulture*, ur. Čapo Jasna i Gulin Zrnić Valentina. Zagreb: Biblioteka Nova etnografija, 335–353.
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna. 1997. „Objektivni i subjektivni čimbenici identifikacije sa zajednicom“. *Etnološka tribina*, vol. 27/20:69–82.
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna. 1998. „Seoski prostor kao osnovni prostor društvenosti“. U *Hrvatska etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskog puka*, ur. Vitomir Belaj et al. Zagreb: Matica Hrvatska, 251–296.
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna. 2002. *Srijemski Hrvati: Etnološka studija migracije, identifikacije i interakcije*. Zagreb: Durieux.
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna. 2003. „Dva lokaliteta, dvije države, dva doma. Transformacija hrvatskih ekonomskih migranata u Munchenu“. *Narodna umjetnost*, vol. 40/2:117–131.
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna. 2005. „Trajna privremenost u Njemačkoj i povratak hrvatskih ekonomskih migranata“. U *Stanovništvo Hrvatske – dosadašnji razvoj i perspektive*, ur. Dražen Živić, Nenad Pokos i Anka Mišetić. Zagreb: Institut društvenih znanosti “Ivo Pilar”, 256–273.
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna. 2010. „Različiti pristupi povratnim migracijama: primjer Hrvatske“. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 22:11–38.
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna, Valentina GULIN ZRNIĆ i Goran Pavel ŠANTEK. 2006. “Etnologija bliskoga: poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja”. U *Etnologija bliskoga: poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja*, ur. Jasna Čapo Žmegač, Valentina Gulin Zrnić i Goran Pavel Šantek. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Naklada Jesenski i Turk, 7–52.
- ČAPO, Jasna i Valentina GULIN ZRNIĆ. 2011. „Oprostornjavanje antropološkog diskursa. Od metodološkog problema do epistemološkog zaokreta“. U *Mjesto, nemjesto: Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture*, ur. Čapo Jasna i Gulin Zrnić Valentina. Zagreb: Biblioteka Nova etnografija, 9–69.
- ČAPO, Jasna i Katica JURČEVIĆ. 2014. „Povratak kao dolazak: migracijski procesi i transnacionalni prostori“. U *Didov san – Transgranična iskustva hrvatskih iseljenika*, ur. Jasna Čapo, Caroline Hornstein Tomić i Katica Jurčević. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 15–43.
- DONIA, Robert J. i John V. A. FINE. ur. 2011. *Bosna i Hercegovina: iznevjerena tradicija*. Sarajevo: Institut za istoriju.
- DUGANDŽIJA, Nikola. 1983. *Religija i nacija*. Zagreb: Izdanja Centra za kulturnu djelatnost Zagreb.

- DUGANDŽIJA, Nikola. 1998. „Nedorečenost i zavodljivost etničko-nacionalnog sindroma“. U *Etničnost, nacija, identitet*, ur. Ružica Čičak- Chand, Josip Kumpes. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 29–45.
- DURANOVIĆ, Elvir. 2010. „Elementi staroslavenske tradicije u narodnim vjеровanjima bosanskohercegovačkih muslimana“. *Znakovi vremena – Časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu Sarajevo*, 48–49:188–207.
- DURIĆ, Rašid. 2000a. *Trajna Tradicija*. Tuzla: Bosanska Riječ.
- DURIĆ, Rašid. 2000b. *Junaci epske pjesme Bošnjaka*. Tuzla: Bosanska Riječ.
- ĐILAS, Milovan. 1994. *Bošnjak Adil Zulfikarpašić*. Zurich: Bošnjački institut.
- DOKANOVIĆ, Bojana, Ivana DRAČO i Zlatan DELIĆ. 2014. „III DIO: 1945–1990. Žene u socijalizmu – od ubrzane emancipacije do ubrzane repatrijarhalizacije“. U *Zabilježene – Žene i javni život Bosne i Hercegovine u 20. vijeku*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE, 104–177.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. 2003. „Ethnicity, race and nation“. U *(The) Ethnicity Reader*, ur. M. Guibernau, J. Rex. Cambridge: Polity Press, 33–42.
- ERIKSEN, Tomas Hilan. 2004. *Etnicitet i nacionalizam*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. 2007. „Complexity in social and cultural integration: some analytical dimensions“. *Ethnic and Racial Studies*, 6:1055–1069.
- FILANDRA, Šaćir. 1998. *Bošnjačka politika u XX stoljeću*. Sarajevo: Sejtarija.
- FILANDRA, Šaćir. 2006. „Nacija ili zajednica – Protivrječnosti bošnjačkog nacionalnog razvoja“. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 1:195–206.
- FILANDRA, Šaćir. 2011. „Politika imena: od Muslimana do Bošnjaka“. U *Kultura sjećanja: 1991, Povijesni lomovi i savladavanje prošlosti*. Zagreb: Disput, 287–299.
- FILIPOVIĆ, Muhamed. 2008. *Afera Agrokomerc i smrt Hamdije Pozderca*. Sarajevo: TDP.
- FILIPOVIĆ, Muhamed. 2011. „Cazinska krajina i pitanje o Ustanku Krajišnika 1950. Godine“. U *Zbornik radova „Cazinska krajina XX stoljeće“ / Bošnjačka pismohrana, Časopis Bošnjačke nacionalne zajednice za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju*, br. 32–33, Svezak 10, 23–29.
- FILIPOVIĆ, Nedim. 1970. „Napomene o islamizaciji u Bosni i Hercegovini u XV vijeku“. *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, 7:141–167.
- FROMM, Erich. 1984. *Zdravo društvo*. Zagreb: Naprijed, Nolit, August Cesarec.

- GEERTZ, Clifford. 1965. „The Impact of the Concept of Culture on the Concept of Man“. U *New Views of the Nature of Man*, ur. John R. Platt. Chicago: University of Chicago Press, 93–118.
- GEERTZ, Clifford. 1988. *Works and Lives. The Anthropologist as Author*. Stanford: Stanford University Press.
- GEERTZ, Clifford. 1998. *Tumačenje kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- GELLNER, Ernest. 1998. *Nacije i nacionalizam*. Zagreb: Politička kultura.
- GLENI, Miša. 2001. *Balkan: 1804–1999: nacionalizam, rat i velike sile. Deo 1*. Beograd: B92.
- GLICK SCHILLER, Nina, Linda BASCH i Cristina BLANC-SZANTON. 1992. „Transnationalism: a new analytic framework for understanding migration“. U *Towards a Transnational Perspective on Migration: Race, Class, Ethnicity and Nationalism Reconsidered*, ur. Nina Glick Schiller, Liliana Basch and Cristina Blanc-Szanton, New York: New York Academy of Sciences, 1–24.
- GLICK SCHILLER, Nina, Linda BASCH i Cristina SZANTON BLANC. 1995. „From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration“. *Anthropological Quarterly*, 68/1:48–63.
- GLICK SCHILLER, Nina i Georges E FOURON. 1999. „Terrains of blood and nation: Haitian transnational social fields“. *Ethnic and Racial Studies*, 22/2:340–366.
- GOLDSCHIEDER, Calvin. 2008. „What integrates the second generation? Factors affecting family transitions to adulthood in Sweden“. U *International Migration in Europe*, ur. C. Bonifazi, M. Okolski, J. Schoorl i P. Simon, Amsterdam: Amsterdam University Press, 225–246.
- GOLDSTEIN, Slavko ur. 1987. *The Times Atlas of World History*. Ljubljana-Zagreb: Cankarjeva Založba.
- GRBIĆ, Jadranka. 1993. „Etnicitet i razvoj. Oglad o etničkome identitetu i društvenome razvoju“. *Etnološka tribina*, vol. 23/16:57–72.
- GRBIĆ, Jadranka. 1994. *Identitet, jezik i razvoj*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- GRBIĆ JAKOPOVIĆ, Jadranka. 2014. *Multipliciranje zavičaja i domovina: Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije i identitet*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu.
- HADŽIJAHIĆ, Muhamed. 1974. *Od tradicije do identiteta*. Sarajevo: Svjetlost.

- HADŽIJAHIĆ, Muhamed. 1978. „Sinkretistički element u islamu Bosne i Hercegovine“. *Prilozi za orijentalnu filologiju*, vol. 28-29:301-329.
- HAIRLAHOVIĆ-HUŠIĆ, Lejla. 2019. „Fotografije Rudolfa Bruner-Dvořáka: Mala, neiskvarena Turska i dojmovi koje su fotografije ostavile na posjetitelje izložbe ‘Bosna 1905 na fotografijama Rudolfa Brunera-Dvořáka’“. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 31: 87-108.
- HALILOVICH, Hariz. 2013. „(Re)konstrukcija zavičajnih identiteta u bh. dijaspori: translokalne zajednice u Australiji i Sjedinjenim Američkim Državama“. U *Migracije iz Bosne i Hercegovine*, ur. Mirza Emirhafizović et al. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka, Institut za društvena istraživanja Bosna i Hercegovina i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Sektor za iseljništvo, 63-73.
- HALILOVICH, Hariz. 2015. *Places of Pain: Forced Displacement, Popular Memory and Trans-local Identities in Bosnian War-torn Communities*. New York-Oxford: Berghahn Books.
- HANGI, Antun. 2009. *Život i običaji muslimana u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Dobra knjiga.
- HASTINGS, Adrian. 2003. *Gradnja nacionaliteta*. Rijeka: Adamić, Sarajevo: BuyBook.
- HERŠAK, Emil. 1998a. *Leksikon migracijskog i etničkog nazivlja*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Školska knjiga.
- HERŠAK, Emil. 1998b. „Značenje etnosa i oblici etničnosti u Europi“. U *Etničnost, nacija, identitet*, ur. Ružica Čičak- Chand, Josip Kumpes. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 13-27.
- HIRKIĆ, Ramo. 1998. *Egzodus naroda zapadne Bosne: II dio*. Phoenix/Hamilton: Klubovi zapadne Bosne u inozemstvu.
- HOBBSOM, Erik i Terens REJNDŽER. ur. 2002. *Izmišljanje tradicije*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- HORNSTEIN TOMIĆ, Caroline. 2014. „‘Ovdje sam vječno Švabica’: o izgradnji identiteta u kontekstu migracijskih procesa“. U *Didov san – Transgranična iskustva hrvatskih iseljenika*, ur. Jasna Čapo, Caroline Hornstein Tomić i Katica Jurčević. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 109-133.
- HROCH, Miroslav. 2006. *Društveni preduvjeti nacionalnih preporoda u Europi. Komparativna analiza društvenog sastava patriotskih grupa malih europskih nacija*. Zagreb: Srednja Europa.

- HROMADŽIĆ, Hajrudin. 2009. „Delavske migracije iz Cazinske krajine“. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, XXXVII (238):96–100.
- HUREM, Rasim. 2016. *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu 1941–1945*. Priredio: Dino Mujadžević. Sarajevo: University Press; Zagreb: Plejada; Zagreb: Bošnjačka nacionalna zajednica za Zagreb i Zagrebačku županiju.
- HUTTUNEN, Laura. 2008. “Pojam doma za neodlučnu bosansku dijasporu u Finskoj”. U *Promišljanje sjevera i juga u postkolonijalosti*, ur. Jambrešić Kirin Renata i Prlenda Sandra, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 96–113.
- IMAMOVIĆ, Mustafa. 1998. *Historija Bošnjaka*. Sarajevo: Bošnjačka zajednica kulture Preporod.
- IMAMOVIĆ, Mustafa. 2008. *Knjige i zbivanja*. Sarajevo: Magistrat.
- ISLAMOVIĆ, Elvira. 2011. „Obrazovna politika Austro–ugarske uprave u Okrugu Bihać 1878.–1918.“. U *Zbornik radova „Cazinska krajina XX stoljeće“ / Bošnjačka pismohrana, Časopis Bošnjačke nacionalne zajednice za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju*, br. 32–33, Svezak 10, str. 68–93.
- IŠEK, Tomislav. 1998. „Bosna i Hercegovina od stvaranja do propasti prve zajedničke države (1919–1941)“. U *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, ur. Ibrahim Tepić. Sarajevo: Bosanski kulturni centar, 300–338.
- IVANOVIĆ, Vladimir. 2012. *Geburtstag pišeš normalno: Jugoslovenski gastarbajteri u SR Nemačkoj i Austriji 1965–1973*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- JAHIĆ, Adnan. 2013. “Odnos bosanskohercegovačke uleme prema nacionalnom pitanju u monarhističkoj Jugoslaviji”. *Historijska traganja*, vol. 11:145–170.
- JENKINS, Richard. 1997. *Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations*. London: SAGE Publications Ltd.
- JURKOVIĆ, Rahela i Marijeta RAJKOVIĆ IVETA. 2016. “Okus doma”: integracija azilata protkana transnacionalnim procesima i promicanjem kulinarskih tradicija“. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 28:147–178.
- KAMBEROVIĆ, Husnija. 2002. *Husein-kapetan Gradašević (1802-1834): Biografija: uz dvjestotu godišnjicu rođenja*. Gradačac: BZK Preporod.
- KAMBEROVIĆ, Husnija. 2009a. „Bošnjaci 1968: politički kontekst priznanja nacionalnog identiteta“. *Zbornik radova: Rasprave o nacionalnom identitetu Bošnjaka*, ur. Husnija Kamberović. Sarajevo: Institut za istoriju, 59–83.
- KAMBEROVIĆ, Husnija. 2009b. *Mehmed Spaho (1883–1939) Politička biografija*. Sarajevo: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca.

- KAMBEROVIĆ, Husnija. 2011. *Hod po trnju: Iz bosanskohercegovačke historije 20. stoljeća*. Sarajevo: Institut za historiju.
- KAMBEROVIĆ, Husnija. 2017. „Bošnjaci, Hrvati i Srbi u Bosni i Hercegovini i u Jugoslaviji“. U *Jugoslavija u istorijskoj perspektivi*, ur. Latinka Perović et al. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 57–82.
- KARANOVIĆ, Milan. 1925. „Pounje u Bosanskoj Krajini“. U *Naselja i poreklo stanovništva*, ur. Jovan Cvijić. Beograd: Štampa zadruge štamparskih radnika „Rodoljub“, 281–657.
- KARČIĆ, Fikret. 2013. „Primjena Zakona o zabrani nošenja zara i feredže u BiH“. *Novi Muallim*, 56:50–55.
- KECMAN, Vlado. 1987. *Nurija Pozderac*. Sarajevo: NIŠRO Oslobođenje.
- KLJIČIĆ, Smail. 2002. *Međubošnjački sukob u Cazinskoj krajini 1992.–1995.: političko-pravni aspekti nastanka i djelovanja Autonome Pokrajine Zapadna Bosna*. Bihać: Univerzitet u Bihaću, Centar za ljudska prava i prevenciju konflikata.
- KLJIČIĆ, Smail. 2011. „Međubošnjački sukob u Cazinskoj krajini“. U *Zbornik radova „Cazinska krajina XX stoljeće“ / Bošnjačka pismohrana, Časopis Bošnjačke nacionalne zajednice za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju*, Svezak 10, 450–459.
- KOZLIČIĆ, Mithad. 1999. *Stanovništvo i naselja Unsko-sanskog područja 1879.–1921. godine*. Bihać: Ministarstvo obrazovanja, nauke, vjere i sporta.
- KOSER, Khalid, 2007. *International Migration*. Oxford: Oxford University Press.
- KREŠEVLJAKOVIĆ, Hamdija. 1953. „Stari bosanski gradovi“. *Naše Starine*, vol. I:7–44.
- KREŠEVLJAKOVIĆ, Hamdija. 1954. *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Narodna štamparija.
- KRŽIŠNIK-BUKIĆ, Vera. 1988. *Politika KPJ prema agrarnom i seljačkom pitanju na području Bosanske krajine 1945–1948*. Banja Luka: Institut za istoriju.
- KRŽIŠNIK-BUKIĆ, Vera. 1991. *Cazinska buna 1950*. Sarajevo: Svjetlost.
- KRŽIŠNIK-BUKIĆ, Vera. 1997. *Bosanski identitet*. Sarajevo: Izdavačko preduzeće „Bosanska knjiga“.
- KUJOVIĆ, Mina. 2010. „Privremeno izmještanje bosanskohercegovačke djece u Slavoniju (1917–1920) prema građi Arhiva Bosne i Hercegovine“. *Historijska traganja*, vol. 6:35–48.

- KUTI, Simona i Saša BOŽIĆ. 2011. „Analitičke dimenzije za istraživanje transnacionalnih aktivnosti: primjer kineskih migranata u Hrvatskoj.“ *Revija za sociologiju*, vol. 41/3:315–340.
- LJUBOVIĆ, Enver. 2018. *Historijski i kulturološki identitet Cazina i Cazinske krajine*. Cazin: JU „Kulturni centar“ Cazin.
- LOCKWOOD, William G. 1975. *European Moslems: Economy and Ethnicity in Western Bosnia*. New York: Academic Press.
- LOPAŠIĆ, Radoslav. 1991. *Bihać i Bihaćka krajina. Mjestopisne i poviestne crtice*. Bihać: Biblioteka Baština.
- MALCOLM, Noel. 1995. *Povijest Bosne*. Zagreb: Erasmus Gilda, Novi Liber – Sarajevo: Dani.
- MARKEŠIĆ, Ivan. 2010. „Od religijskog do nacionalnog identiteta i natrag (na primjeru Bosne i Hercegovine)“. *Društvena istraživanja*, vol. 19/3 (107):525–546.
- MIDŽIĆ, Fikret. 2011. *Tvrđava Sokolac*. Bihać: Društvo arhivskih radnika USK-a, Arhiv Unsko-sanskog kantona.
- MILIŠIĆ, Senija. 1999. „O pitanju emancipacije muslimanske žene u Bosni i Hercegovini“. *Prilozi*, vol. 28:225–241.
- MRDULJAŠ, Saša. 2018. „Broj Bošnjaka iz Bosne i Hercegovine u Turskoj“. *Mostariensia*, vol. 22/2:149–162.
- MRĐEN, Snježana. 2002. „Narodnost u popisima. Promjenljiva i nestalna kategorija“. *Stanovništvo*, vol. 1–4:77–103.
- MULAOSMANOVIĆ, Admir. 2009. „Nacionalni identitet u kontekstu izraženog regionalnog identiteta i političkih potresa u Bihaćkoj krajini“. U *Rasprave o nacionalnom identitetu Bošnjaka: zbornik radova*, ur. Husnija Kamberović. Sarajevo: Institut za istoriju, 137–152.
- MULAOSMANOVIĆ, Admir. 2010. *Bihaćka krajina: 1971.–1991.: (utjecaj politike i političkih elita na privredni razvoj)*. Sarajevo: Institut za istoriju.
- NEZIROVIĆ, Muhamed, ur. 2004. *Krajišnička pisma*. Sarajevo: Preporod.
- OMANOVIĆ, Ibrahim Ibro. 2014. *50 godina Gimnazije u Cazinu: 1964–2014*. Cazin: Grafis.
- PENNINX, Rinus i Blanca GARCÉS-MASCAREÑAS. 2016. “The Concept of Integration as an Analytical Tool and as a Policy Concept”. U *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors*, ur. Blanca Garcés-Mascareñas i Rinus Penninx. Cham: Springer, 11–30.

- PETERNEL, Lana i Filip ŠKILJAN. 2016. „Etniciteti, nacije i granice na Kordunu: Primjer bošnjačke nacionalne manjine“. *Studia Ethnologica Croatica*, vol. 28:213–232.
- POKOS, Nenad i Zlatko HASANBEGOVIĆ. 2014. „(Tro)jedan narod. Bošnjaci, Muslimani i Hrvati muslimani u Hrvatskoj u popisima stanovništva 2001. i 2011. godine“. *Društvena istraživanja*, vol. 23/3:427–448.
- POTKONJAK, Sanja. 2014. *Teren za etnologe početnike*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo.
- PURIVATRA, Atif. 1972. *Nacionalni i politički razvitak Muslimana*. Sarajevo: Svjetlost.
- PURIVATRA, Atif, ur. 1991. *Muslimani i Bošnjaštvo*. Sarajevo: Muslimanska biblioteka.
- POZDERAC, Šefkija. 2012. *Iz Cazinske krajine*. Sarajevo: Right copy d.o.o.
- RADIMSKY, Vjenceslav. 1894. „Gradina Čungar kod Cazina“. *Glasnik Zemaljskog muzeja BiH*, broj 6, svezak III:495–520.
- RAJKOVIĆ, Marijeta. 2007. „Popular Terminology for ‘Abductions’ of Girls.“ *Makedonski folklor*, vol. 33/64:215–228.
- RAJKOVIĆ IVETA, Marijeta. 2010. *Primorski Bunjevci: migracije (1918. – 1939. godine), translokalizam, akulturacija, identitet*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju.
- RAJKOVIĆ IVETA, Marijeta. 2011. „Migratska priča obitelji Lopac: Senj, Virovitica, Knada, Hrvatska“. *Senjski zbornik*, vol. 38:333–364.
- RAJKOVIĆ IVETA, Marijeta i Dragutin BABIĆ. 2018. „Poljaci u Hrvatskoj: od pripadnika ‘stare’ nacionalne manjine do suvremenih migranata“. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 30/1:169–202.
- RAUNIG, Branka. 1982. „Grob ranog željeznog doba iz Ostrožca kod Cazina“. *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine.
- RAVLIĆ, Aleksandar. 1984. *Ljetopisi Cazin*. Cazin: F. k. Krajina.
- RAVLIĆ, Aleksandar. 2000. *Cazin u dvadesetom stoljeću 1*. Kastav: AARiS.
- REDŽIĆ, Enver. 1987. *Muslimansko autonomaštvo i 13. SS divizija: Autonomija Bosne i Hercegovine i Hitlerov Treći Rajh*. Sarajevo: Svjetlost.
- RUBIĆ, Tihana i Danijela BIRT. 2006. „Obiteljski život na području Krivog Puta od tridesetih godina 20. stoljeća do danas etnografski prilog i prijedlozi za buduća istraživanja“. *Senjski zbornik*, vol. 33:315–351.

- s.a. 1979. *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: ANUBiH.
- s.a. 1995. *Izbor tekstova ratnih muzičkih ostvarenja 1992-1995*. Bihać: Biblioteka Svjedočenja.
- s.a. 2001. „Program revitalizacije Ostrožac“. Sarajevo: Zavod za zaštitu kulturnog, historijskog i prirodnog naslijeđa Bosne i Hercegovine.
- SAID, Edward W. 2008. *Orijentalizam*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- SALTAGA, Fuad. 1991. *Muslimanska nacija u Jugoslaviji: porijeklo, islam, povijest, kultura, politika*. Sarajevo: Institut za proučavanje nacionalnih odnosa.
- SARAČ RUJANAC, Dženita. 2018. „Migracije i socijalističko samoupravljanje u Bosni i Hercegovini. Stvaranje „novog čovjeka“ – žene u stalnom čekanju i muškarca u stalnom odlasku“. U *Dijasporski i nacionalno manjinski identiteti: migracije, kultura, granice, države- zbornik radova*, ur. Marina Perić Kaselj, Filip Škiljan. Zagreb: Institut za migracije i narodnost, 165–187.
- SCHACHINGER, Werner. 1996. *Bošnjaci dolaze, elitne trupe u K.und K. armiji*. Lovran: CAMBI doo.
- SMITH, Anthony. 1996. „The Origins of Nations“. U *Becoming National. A Reader*, ur. G. Eley, R. G. Suny. New York, Oxford: Oxford University Press, 106–130.
- SMIT, D. Antoni. 2010. *Nacionalni identitet*, 2. izdanje. Beograd: Biblioteka XX vek.
- STEIN ERLICH, Vera. 1971. *Jugoslovenska obitelj u transformaciji*. Zagreb: LIBER.
- SUPEK, Olga, 1988. „Etnos u etnologiji i kulturnoj antropologiji“. *Zgodovinske vzporednice Slovenske in hrvaške etnologije*, ur. Ingrid Slavec, Tatjana Dolžan. Ljubljana, 29–60.
- SUPEK, Rudi. 1982. „Tri razine sociološke analize: epistemološko–logička, strukturalno–historijska i antropološko–ontološka“. *Sociologija*, vol. 24/1:1–24.
- ŠEHIĆ, Nusret. 1991. *Bosna i Hercegovina 1918-1925. godina*. Sarajevo: Institut za istoriju.
- ŠKILJAN, Filip. 2011. „Cazinska krajina i svakodnevni život krajiške obitelji u prvoj polovini 20. Stoljeća“. *Bošnjačka pismohrana: časopis za povijest i kulturu Bošnjaka u Hrvatskoj*, vol. 32/33: 37–65.
- ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, Nevena. 2003. „Značenja tradicijskoga pri konstruiranju istarskih identiteta“. *Studia Ethnologica Croatica*, vol. 14/15:69–87.

- ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ Nevena, Sanja POTKONJAK i Tihana RUBIĆ. 2016. *Misliti etnografski. Kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju i Hrvatsko etnološko društvo.
- ŠLJIVO, Galib. 1977. *Omer-paša Latas u Bosni i Hercegovini 1850-1852*. Sarajevo: Svjetlost.
- TATAREVIĆ, Murat. 1990. *Zemani cazinski*. Cazin: Izvršni odbor Stranke demokratske akcije Cazin.
- TERZIĆ, Velimir. 1984. *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941: uzroci i posljedice poraza*. Ljubljana/Beograd: Partizanska knjiga. Beograd: Narodna knjiga. Titograd: Pobjeda.
- TODOROVA, Maria. 1996. "Konstrukcija zapadnog diskursa o Balkanu". *Etnološka tribina*, vol. 26, no. 19:25-41.
- TOMASEVICH, Jozo. 2010. *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941-1945.: Okupacija i kolaboracija*. Zagreb: Europapress Holding; Zagreb: Novi Liber.
- TOPIĆ, Ibraga. 2008. *Did Osman i druge priče*. Cazin: Grafis.
- TRALJIĆ, Mahmud. 2009. „Izdavačka djelatnost muslimanskih društava u Bosni i Hercegovini do 1945. godine“. *Znakovi vremena*, vol.12, dvobroj 45/46:21-42.
- VITEZ, Zorica. 1998. „Iskorak iz svakidašnjice“. U *Hrvatska etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskog puka*, ur. Vitomir Belaj, Jasna Čapo Žmegač, Jadranka Grbić, Aleksandra Muraj, Zorica Vitez. Zagreb: Matica Hrvatska, 151-218.
- VOJINOVIĆ, Perko. 1973. „Ženski pokret u Banjoj Luci (1918-1941.)“. *Zbornik krajiških muzeja*, br. V:113-124.
- VUKOVIĆ, Marinko. 2010. *Migracije, održavanje i transformacije identiteta u ruralnim zajednicama Slavonske Posavine*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- WITTEL, Andreas. 2000. "Ethnography on the Move: From Field to Net to Internet". *Forum: Qualitative Social Research*, vol. 1/1. DOI: <http://dx.doi.org/10.17169/fqs-1.1.1131>.
- ŽELJKO, Darija. 2014. „Obiteljskopравни položaj žena u Hrvatskoj u razdoblju od 1914. do 2014. godine“. *Pravnik*, vol. 47, no. 96:23-48.

Mrežni izvori

- ANIĆ, Alen. 1995. „Sajam nesreće“. 15. prosinca. <http://www.aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/199512/51215-001-pubs-zag.htm> (posjećeno 22. 9. 2019.).
- Bošnjački proglas: Odlučno se suprotstaviti negatorima BiH. http://www.islamskazajednica.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=13960:bo-snjacki-proglas-odlucno-se-suprostaviti-negatorima-bih&catid=41&Itemid=997 (posjećeno 12. 4. 2017.).
- DEKIĆ, Slobodanka, SO, UN-KRUPALIJA, Lejla, ZULIĆ, Selma. 2018. „Kultura sjecanja i zaborava na rat u Velikoj Kladuši“. <https://www.recom.link/bs/kultura-sjecanja-i-zaborava-na-rat-u-velikoj-kladusi/> (posjećeno 6. 10. 2019.).
- DEMIROVIĆ, Mujo. 2014. “Razumijevanje Bošnjaštva u kontekstu popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini”. 25. siječnja https://bnz.hr/znanstveni-clanci/historijsko-razumjevanje-bosnjastva-u-kontekstu-popisa-stanovnistva-u-bih/#_ftn64 (posjećeno 25. 5. 2018.).
- Facebook stranica „Bošnjaci: <https://www.facebook.com/bosnjacinet/> (posjećeno 15. 3. 2018.).
- Facebook profil “Dzemat Wbicc: <https://www.facebook.com/dzemat.wbicc/> (posjećeno 20. 12. 2018.).
- Fetva* o obaveznosti nošenja hidžaba. <https://www.islamskazajednica.ba/islamska-zajednica-m/vijece-muftija-m/fetve-i-rezolucije/26104-fetva-o-obaveznosti-nosenja-hidzaba> (posjećeno 10. 5. 2019.).
- Fetve* o klanjanju dženaze pripadnicima paravojne formacije AP Zapadna Bosna. <http://www.islamskazajednica.ba/fetve-i-rezolucije/18398-fetva-o-klanjanju-dzenaze-pripadnicima-paravojne-formacije-ap-zapadna-bosna> (posjećeno 28. 12. 2017.).
- Informacija o upisu učenika u osnovne i srednje škole u školskoj 2018/19. godini u Federaciji Bosne i Hercegovine. <http://www.fmon.gov.ba/Obavjest/Prehled?id=439> (posjećeno 6. 10. 2019.).
- KAMBEROVIĆ, Husnija. 2013. „Historiografija i nacionalni identitet Muslimana/Bošnjaka“. 26. prosinca. <https://diwanmagazin.wordpress.com/2013/12/26/historiografija-nacionalni-identitet-muslimanabosnjaka/> (posjećeno 26. 12. 2017.).
- Konačni rezultati Popisa 2013. <http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-2013/konacni-rezultati-popisa-2013/> (posjećeno 3. 2. 2016.).

- Kratka povijest popisa. <http://www.popis2013.net/index.php?docid=979> (posjećeno 22. 2. 2016.).
- Krvav sam do ramena... B92. 2006. https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2006&mm=09&dd=18&nav_category=11&nav_id=212187 (posjećeno 5. 6. 2020.).
- MAGLAJLIJA, Vedrana. 2015. „Sporna obilježja na grbovima BiH“. 23. travanj. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/sporna-obiljezja-na-grbovima-bih> (posjećeno 23. 5. 2017.).
- Mapiranje dijaspore iz Bosne i Hercegovine. <https://dijaspora.mhrr.gov.ba/wp-content/uploads/2018/08/Mapiranje-dijaspore-iz-Bosne-i-Hercegovine.pdf> (posjećeno 24. 10. 2019.).
- Mi Bošnjaci, mi muslimani. Proglas Rijseta za popis stanovništva BiH. <http://demit-braunau.at/mi-bosnjaci-mi-muslimani-proglas-rijseta-za-popis-stanovnistva-bih/> (posjećeno 12. 2. 2017.).
- Nacionalni sastav stanovništva FNR Jugoslavije. <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1961/Pdf/G19614001.pdf> (posjećeno 2. 2. 2016.).
- Nacionalni sastav stanovništva SFR Jugoslavije. <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1971/Pdf/G19714001.pdf> (posjećeno 2. 2. 2016.).
- Nacionalni sastav stanovništva SFR Jugoslavije. <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1981/Pdf/G19814001.pdf> (posjećeno 2. 2. 2016.).
- Nadijevanje imena, klanje akika kurbana i sunnećenje muške djece. <https://www.islamskazajednica.ba/dini-islam/tekstovi/83-ostalo/1690-nadijevanje-ime-na-klanje-akika-kurbana-i-sunneje-muske-djece> (posjećeno 15. 8. 2019.).
- Naseljena mjesta 1991/2013: Cazin. <http://www.statistika.ba/?show=12&id=10227> (posjećeno 20. 7. 2019.).
- Naseljena mjesta 1991/2013: Velika Kladaša. <http://www.statistika.ba/?show=12&id=11118> (posjećeno 20. 7. 2019.).
- Objavljen prvi broj časopisa Behar. <http://www.historija.ba/d/785-objavljen-prvi-broj-casopisa-behar/> (posjećeno 6. 10. 2019.).
- Odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika. http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=2546 (posjećeno 1. 8. 2019.).
- Okvirni sporazum za mir u BiH / Daytonski mirovni sporazum. https://mup.ks.gov.ba/sites/mup.ks.gov.ba/files/opci-okvirni_sporazum_za_mir_u_bosni_i_hercegovini.pdf (posjećeno 11. 3. 2018.).

- Popis stanovništva 1991. <http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-1991-i-stariji/> (posjećeno 3. 2. 2016.).
- Popis stanovništva, domaćinstava/kućanstava u BiH. <https://www.popis.gov.ba/popis2013/mapa/?lang=bos> (posjećeno 12. 3. 2017.).
- Propisi za sklapanje braka. <https://www.mizbihac.ba/index.php/usluge/serijatsko-vjencanje/item/448-propisi-za-sklapanje-braka> (posjećeno 15. 8. 2019.).
- Presuda Radoslav Krstić. <http://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/bcs/krs-aj040419b.pdf> (posjećeno 19. 1. 2016.).
- s.a. s.n. „Zločin na području Velike Kladuše“. *Documenta.hr*, <https://www.documenta.hr/hr/zlo%C4%8Din-na-podru%C4%8Dju-velike-kladu%C5%A1e.html> (posjećeno 1. 12. 2018.).
- s.a. 2008. „Reis Cerić: Vi ste ponos našeg vremena“. *Bošnjaci.net*, 26. ožujka. <http://bosnjaci.net/prilog.php?pid=24544> (posjećeno 10. 5. 2018.).
- s.a. 2012. „Koalicija ‘Bitno je biti Bošnjak’ nastavlja aktivno sa tribinama u BiH“. *Sandzakpress.net*, 9. studenog. <http://sandzakpress.net/koalicija-bitno-je-biti-bosnjak-nastavlja-aktivno-sa-tribinama-u-bih> (posjećeno 9. 2. 2016.).
- s.a. 2016. “Priča o krajiškom inatu: Kako je 12-godišnji čobanin ubio austro-ugarskog oficira”. 22. svibnja. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/prica-o-krajskom-inatu-kako-je-12-godisnji-cobanin-ubio-austrogarskog-oficira/160515070> (posjećeno 22. 5. 2016.).
- s.a. 2016. „Zbogom, multietnička BiH“. *Slobodnaevropa.org*, 24. srpnja <https://www.slobodnaevropa.org/a/zbogom-multietnicka-bih/27877272.html> (posjećeno 30. 5. 2018.).
- s.a. 2016. „Kada i kako je nastala Republika Srpska“. *Aljazeera.net*, 25. s. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/kada-i-kako-je-nastala-republika-srpska> (posjećeno 22. 9. 2019.).
- s.a. 2019. “Republika Zapadna Bosna – hronologija jedne izdaje”. *Historija.info*, 29. rujan. <http://historija.info/2019/09/29/republika-zapadna-bosna-hronologija-jedne-izdaje/> (posjećeno 15. 6. 2020.).
- Salijevanje strave. http://www.islamskazajednica.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=7415:salijevanje-strave&catid=152&Itemid=218 (posjećeno 20. 10. 2016.).

SCHEUFLER, Pavel. [s. a.]. "Bosnia types in a magazine". <http://www.scheufler.cz/en-CZ/photohistory/chronology,1906,bosnia-types-in-a-magazine,576.html> (posjećeno 21. 10. 2017.).

SCHEUFLER, Pavel. [s. a.]. "Title for Bruner-Dvořák from Ferdinand d'Este". <http://www.scheufler.cz/en-CZ/photohistory/chronology,1891,title-for-bruner-dvorak-from-ferdinand-d-este,366.html> (posjećeno 21. 10. 2017.).

Stalno stanovništvo po narodnosti. <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1948/Pdf/G19484001.pdf> (posjećeno 1. 2. 2016.).

Stanovništvo prema etničkoj/nacionalnoj pripadnosti i spolu po općinama. <http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-2013/konacni-rezultati-popisa-2013/> (posjećeno 3. 2. 2016.).

Stanovništvo prema izjašnjenju o nacionalnoj pripadnosti po općinama – popis 1991 (1991.). <http://www.fzs.ba/Dem/Popis/Nacionalnost%20opcine%20Popis%201991.pdf> (posjećeno 3. 2. 2016.).

Stanovništvo prema nacionalnoj pripadnosti po popisima 1961-1991. <http://fzs.ba/index.php/1992/04/15/stanovnistvo-prema-nacionalnoj-pripadnosti-po-popisima-1961-1991/> (posjećeno 3. 2. 2016.).

Stanovništvo po narodnosti. <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1953/pdf/G19534001.pdf> (posjećeno 1. 2. 2016.).

The 1992-95 War in Bosnia and Herzegovina: Census-based multiple system estimation of casualties' undercount. http://www.icty.org/x/file/About/OTP/War_Demographics/en/bih_casualty_undercount_conf_paper_100201.pdf (posjećeno 1. 2. 2016.).

The Righteous Among The Nations. <http://db.yadvashem.org/righteous/family.html?language=en&itemId=9600874> (posjećeno 5. 10. 2019.).

Ustav Bosne i Hercegovine, prijevod na bosanski jezik. http://www.ustavnisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf (posjećeno 12. 3. 2017.).

Vizuelni prikaz podataka. <https://www.popis.gov.ba/popis2013/mapa/?lang=bos> (posjećeno 11. 6. 2020.).

Život poslije silovanja. 18. 07. 2014. Centar za istraživačko novinarstvo, <https://www.cin.ba/zivot-poslije-silovanja/> (posjećeno 19. 8. 2019.).

Časopisi

- DERVIŠEVIĆ, Alaga. 2006. "Sjećanje na Hamdiju Pozderca". *Krajiške nezavisne sedmične novine „ReprezenT“*, Cazin, 28. prosinca, str. 14.
- DERVIŠEVIĆ, Alaga. 2006. "Sjećanje na Hamdiju Pozderca". *Krajiške nezavisne sedmične novine „ReprezenT“*, Cazin, 16. listopada, str. 20.
- HEĆIMOVIĆ, Esad. 2008. „Bošnjaci sami sa sobom“. *Magazin BHDANI*, 17. listopada, br. 592.
- MAKIĆ, Hasan-ef. 1999. "Fetva važila do 5. augusta 1995. godine: Fetva o neklanjanju džezaze onima koji su poginuli u borbi protiv muslimansko-bošnjačkog naroda, kao pripadnici paravojske F. Abdića, prestala je važiti", *Islamske informativne novine Preporod*, 28, 1. mart 1999, XXIX, br. 5/654.
- s.a. „Rezolucija Bošnjačkog sabora“. 1993., *Ljiljan*, Sarajevo, 6. listopada, str. 4. Službeni glasnik BIH, 33/15.

Neobjavljeni rukopisi

- BULJUBAŠIĆ, Sadeta. [s.n.]. *Memoari* (rukopis).
- s.a. 1993. „Autonomna Pokrajina Zapadna Bosna“ (rukopis).

BIOGRAFIJA AUTORICE

Lejla Hairlahović-Hušić je rođena 22. 9. 1983. godine. Osnovnu i srednju školu je završila u Cazinu. Na Filozofskom fakultet Univerziteta u Tuzli studirala je engleski jezik i književnost te stekla zvanje profesorice engleskog jezika i književnosti. Za svoja postignuća kao studentica je nagrađena Srebrenom i Bronzanom plaketom Univerziteta u Tuzli. Poslijediplomskim studijem u Sarajevu u Centru za interdisciplinarnе postdi-

plomske studije postala je magistrica evropskih studija. Svoje obrazovanje nastavila je na doktorskom studiju Etnologije i kulturne antropologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Dvanaest godina je radila u obrazovanju, tačnije bila je profesorica engleskog jezika u osnovnim školama „Novi Grad“ u Tuzli te „Cazin II“ u Cazinu. Pored svog primarnog djelokruga rada, odgoja i obrazovanja, slijedeći unutarnje porive, interese, ali i brojne talente, bila je veoma aktivna na poljima očuvanja kulture i promocije sporta. Naročito je bila posvećena kulturi i tradiciji svog zavičaja, Cazinske krajine, kroz stalni etnografski rad i organizaciju kulturnih aktivnosti. Angažirala se u svojstvu koordinatorice brojnih kulturnih projekata među kojima su posebno vrijedne izložbe *Tradicionalna nošnja* i *Voda i drvo*. U rodni grad, a kao mjesto prezentacije najčešće je birala gimnaziju u Cazinu, dovela je niz koncerata, izložbi i predstava organiziranih u suradnji s Ambasadom Češke Republike u Bosni i Hercegovini. Iskustvo ratnog djetinjstva koje je trajalo u potpunoj opsadi 1201 dan, opredijelilo ju je da se posveti očuvanju sjećanja na ratno djetinjstvo te je bila i jedna od istraživačica Muzeja ratnog djetinjstva iz Sarajeva. Radila je kao istraživačica na projektu Muzeja ratnog djetinjstva i Memorijalnog centra Srebrenica – Potočari pod imenom *Iskustva djece tokom genocida u Srebrenici*. Potresna iskustva svjedoka srebreničke

tragedije koju su prošli kao djeca dokumentovana su i dio su građe pomenutih institucija. Povremeno je surađivala s novinskom agencijom Al Jazeera Balkans. Bila je aktivna rukometašica RK „Krajina“ u rodnom Cazinu sve do odlaska na studij u Tuzlu gdje će igrati za RK „Jedinstvo“ u periodu 2002–2006. Kasnije postaje istaknutom sportskom djelatnicom na lokalnom i državnom nivou u Bosni i Hercegovini radeći na afirmaciji svog omiljenog sporta–rukometa. Najviše su je zanimale aktivnosti kojima je u sport mogla uključivati što veći broj učesnika pa je radila kao projekt–menadžerica škola, turnira i drugih oblika i načina promocije rukometa. Nepunu godinu radila je na mjestu generalnog sekretara Rukometnog saveza Bosne i Hercegovine.

Prezentirala je teme na skupovima studenata Poslijediplomskog doktorskog studija etnologije i kulturne antropologije te skupovima Hrvatskog etnološkog društva, čija je bila članica. Bila je suradnica na znanstvenoistraživačkom projektu *Baština, identitet, granice* (2020. godine) pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, voditeljice izv. prof. Marijete Rajković Iveta, mentorice njezinog doktorata. Za dvanaesti mjesec 2020. pripremala je odbranu doktorskog rada pod nazivom *Identitet/i muslimana Cazinske krajine* na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Neumitnošću sudbine osujećen je taj događaj. Lejla nas je iznenada i prerano zauvijek napustila 28. 11. 2020. godine. U znak poštovanja predanosti kojom je dugi niz godina radila na svom doktoratu, a imajući na umu doprinos koji bi rad mogao imati u stručnim i znanstvenim krugovima, ali i za šire čitateljstvo, obitelj je odlučila publicirati ga u formi knjige čiji je prilog i ova biografija.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Biografiju autorice napisali su suprug Jasmin Hušić i obitelj Hairlahović.

